

Vladimir Bakarić

**Socijalistički
samoupravni
sistem
i društvena
reprodukcija**

2.

KNJIGA

Informator - Zagreb

Dr Vladimir Bakarić

SOCIJALISTIČKI SAMOUPRAVNI SISTEM I DRUŠTVENA REPRODUKCIJA

Druga knjiga

»INFORMATOR«, IZDAVAČKA KUĆA, ZAGREB

1978

Za izdavača direktor
NIKOLA ŠARANOVIĆ

Grafički urednik
ANTUN JURIC

Lektor
BOŽIDAR OBAD

Oprema omota
MARIJAN JEVŠOVAR

Tisak
IBG — Tiskara »ZAGREB«, Zagreb, Preradovićeve 21

NAPOMENE REDAKTORA

Izdavački savjet »Informatora« predložio je dr Vladimiru Bakariću da svoje radove nastale u vremenu od 1973. godine do danas objavi kao drugi svezak knjige »Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija«, koja je izašla u izdanjima »Informatora« 1974. godine.

S obzirom na širinu tematike koju je dr Bakarić obrađivao u svojim radovima u tom razdoblju, redaktori su, u sporazumu s autorom, odlučili da radove svrstaju u tri dijela.

Prvi dio, pod naslovom »Izgradnja novih društvenih i ekonomskih odnosa«, sadrži pretežno radove u kojima autor iznosi svoje poglede na društveno-ekonomsku problematiku, prvenstveno izgradnju osnovne organizacije udruženog rada kao osnovne ćelije socijalističkog samoupravnog društva.

Drugi dio, pod naslovom »Izgradnja političkog sistema«, sadrži radove koji se tiču izgradnje političkog sistema, posebno one koji se odnose na provedbu novog ustava iz 1974. godine, idejno i akciono osposobljavanje SKJ nakon X. kongresa te na vanjsku politiku nesvrstane Jugoslavije.

Treći dio, pod naslovom »Svjedočanstva i sjećanja«, sadrži tekstove u kojima dr Bakarić iznosi uspomene na revoluciju jugoslavenskih naroda, a posebno na ličnost i ulogu predsjednika Tita.

Redakcija se prigodom pripremanja ove knjige rukovodila ovim načelima:

— da radove V. Bakarića treba javnosti prezentirati u cjelini, a ne u dijelovima ili izvacima, kako su neki od njih objavljivani u časopisima i u dnevnoj ili tjednoj štampi;

— da svi tekstovi treba da budu autorizirani, što nije bio uvijek slučaj s nekim ranije objavljenim tekstovima;

— da se svi radovi prezentiraju u cjelini bez obzira na to što se u nekima obrađuju dva ili više tematskih područja. Od toga načela odstupilo se samo jedanput. Izlaganje dr Vladimira Bakarića pri otvaranju Marksističkog centra u Zagrebu (9. V. 1974) podijeljeno je u dva članka: prvi je »Izgradnja Marksističkog centra«, a drugi »Osnovica sadašnjeg društvenog sistema — osnovna organizacija udruženog rada«;

— da se pri razvrstavanju pojedinih radova uzme u obzir posebna poruka rada.

Naslove radova odredili su redaktori.

Time se ovaj drugi svezak ponešto razlikuje od prvog, jer su tamo radovi (koji obuhvaćaju razdoblje od 1963. do 1973) bili podijeljeni u više tematskih cjelina i prezentirani u različitim dijelovima knjige.

U cijeloj knjizi poštovali smo kronološki slijed tekstova, od čega smo odstupili kod radova s kojima počinju pojedini dijelovi knjige. U trećem dijelu — »Svjedočanstva i sjećanja«, na početku su dani radovi dr V. Bakarića pisani povodom 40. godišnjice Titova dolaska na čelo SKJ i 85. godišnjice Titova rođenja.

Redaktori su pripremili i kronološki redoslijed svih objavljenih radova, što će pažljivom čitaocu olakšati da osjeti karakteristike trenutka u kojima su nastajali radovi V. Bakarića, da sagleda kontinuitet misli, uvjerenja i ocjena, jer se u tom kontekstu lakše može vidjeti cjelina autorova pogleda.

Na kraju drugog sveska dani su i registri (imena i predmetni), što će dobro doći svakom tko bude na djelima V. Bakarića izučavao stvaranje i razvoj našega društvenog sistema. Registre je izradio Jakov Franić.

Zagreb, 15. svibnja 1978.

Redaktori

SADRŽAJ

Napomene redaktora	V
Sadržaj	VII
Kronološki redoslijed radova	XI

Dio I. **IZGRADNJA NOVIH DRUŠTVENIH I EKONOMSKIH ODNOSA**

Osnovica sadašnjeg društvenog odnosa — osnovna organizacija udruženog rada	3
Nauka — ravnopravan sudionik u društvenoj raspodjeli rada .	13
Princip uravnilovke protivnik je našem kursu	18
Samoupravljanje je ne samo vizija humanog društva nego i etapa konkretne bitke za to društvo	23
Udruženi rad treba da ovlada materijalnim sredstvima društvene reprodukcije	29
Kada se društvena povezanost ostvaruje preko vrijednosti kao društvenog odnosa, uvijek postoji mogućnost osamostaljenja antisamoupravnih snaga	41
Treba se više angažirati na uvođenju dohodovnih odnosa . .	47
Modernizacija proizvodnje i izgradnja tržišta umjesto monopola i pritisa	53
Poljoprivredna proizvodnja traži organizirano tržište . . .	61
Stabilizacija ne može uspjeti ako se ne promijene sadašnji proizvodni odnosi	65
Osnovno je kako radnička klasa ostvaruje svoju vodeću ulogu u društvu	73

Prava reprodukciona cjelina jest društvo samo	79
O razvoju agroindustrijskog kompleksa	83
O nekim pitanjima marksizma	90
Prenošenje dohotka s radne organizacije na OOUR	101
Društvene nauke mogu pravovremeno ukazati na one momente koji oslobađaju energiju radnih ljudi	107
Najbitnije je da radnik odlučuje o pretvaranju dohotka u društvena sredstva	111

Dio II. IZGRADNJA POLITIČKOG SISTEMA

Neki aspekti politike Jugoslavije	117
Općenarodna obrana — nov oblik borbe	126
Želimo da u sredstvima informiranja bude prisutna naša bitka za društveni progres	133
Treba jasno reći tko smo, što smo i što želimo	140
Između dva kongresa	144
Izgradnja Marksističkog centra	153
Duboko smo zainteresirani za održavanje mira u suvremenim uvjetima	155
Za marksistički pristup ispitivanju društvenih odnosa	159
Cilj nam je da svaki građanin postane aktivan borac za Titovo djelo	165
Razvoj samoupravljanja zahtijeva visok stupanj informiranosti	169
Socijalističko društvo i uloga radničke klase	173
U susret XI. kongresu SKJ	178
O budućnosti demokracije	184
Riječ na proslavi 60-godišnjice oktobarske revolucije	187
Socijalističko samoupravljanje garancija je bratstva i jedinstva naših naroda	190
Politika nesvrstanosti — bitka za novi svijet lišen hegemonističkih zavisnosti	192

Dio III. SVJEDOČANSTVA I SJEĆANJA

Tito	205
Tito i nauka	215
Čestitka Titu	221
Zdravica Titu	222
Iz sjećanja o Titu	224
Svijet je Jugoslaviju još za rata nazivao Titovom državom . .	244
Borba za nezavisnost nove Jugoslavije	252
»Politički vjesnik«	263
Kroz Hrvatsku	267
O Nazoru	274
Revolucija koja nije doživjela poraz	276
U povodu 35-godišnjice ustanka i formiranja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske	289
Autobiografska kazivanja	322

KRONOLOŠKI REDOSLIJED RADOVA

31. X. 1973. *Nauka — ravnopravan sudionik u društvenoj raspodjeli rada*
(Stubičke Toplice, diskusija na savjetovanju Sindikata visokoškolskih ustanova Jugoslavije o temi »Novi ustav, samoupravljanje, udruženi rad i sveučilište danas«) 13—17
12. XI. 1973. *Svijet je Jugoslaviju još za rata nazivao Titovom državom*
(Zagreb, Razgovor s urednicima lista »Komunist« Savom Kržavcem i Vladimirom Slijepčevićem u povodu 30. godišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a) 244—251
20. XI. 1973. *Općenarodna obrana — nov oblik borbe*
(Zagreb, izlaganje na sjednici Republičkog odbora rezervnih vojnih starješina SR Hrvatske) 126—132
21. XI. 1973. *Borba za nezavisnost nove Jugoslavije*
(Zagreb, razgovor s Mirašem Stožinićem, urednikom »Narodne armije«) 252—262
4. XII. 1973. *Princip uravnilovke protivan je našem kursu*
(Zagreb, diskusija na proširenoj sjednici Gradskog komiteta SKH Zagreb o temi »Društveno-politička kretanja u gradu Zagrebu i pripreme za Kongrese SKH i SKJ) 18—22
7. XII. 1973. *Želimo da u sredstvima informiranja bude prisutna naša bitka za društveni progres*
(Zagreb, izlaganje u razgovoru s novinarima RTV Zagreb) 133—139
5. II. 1974. *Treba jasno reći tko smo, što smo i što želimo*
(Zagreb, diskusija na 40. sjednici CK SKH) 140—143
8. IV, 15. IV. *Iz sjećanja o Titu*
i 18. X. 1974. (Zagreb, sjećanja o Titu izrečena za potrebe TV-serije »Iz Titovih memoara« filmskog režisera Veljka Bulajića) 224—243

9. V. 1974. *Osnovica sadašnjeg društvenog odnosa — osnovna organizacija udruženog rada*
(Zagreb, izvadak iz izlaganja na idejno-teorijskom savjetovanju o temi »Od udruženog rada do asocijacije slobodnih proizvođača« što ga je organizirao Gradski komitet i Komisija za idejno-političku i organizacionu izgradnju Saveza komunista Gradske konferencije SKH Zagreba u zajednici s Istraživačkim, izdavačkim i obrazovnim centrom »Naše teme«) 3—12
9. V. 1974. *Izgradnja Marksističkog centra*
(Zagreb, izvadak iz izlaganja na idejno-teorijskom savjetovanju o temi »Od udruženog rada do asocijacije slobodnih proizvođača« što ga je organizirao Gradski komitet i Komisija za idejno-političku i organizacionu izgradnju Saveza komunista Gradske konferencije SKH Zagreba u zajednici s Istraživačkim, izdavačkim i obrazovnim centrom »Naše teme«) 153—154
14. V. 1974. *Između dva kongresa*
(Zagreb, razgovor s Brankom Puharićem, direktorom Televizije Zagreb) 144—152
30. V. 1974. *Čestitka Titu*
(Beograd, čestitka Titu u povodu ponovnog izbora za predsjednika SKJ na X. kongresu Saveza komunista Jugoslavije) 221
18. XI. 1974. *Samoupravljanje je ne samo vizija humanog društva nego i etapa konkretne bitke za to društvo*
(Zagreb, razgovor na RTV Zagreb s Ivanom Salečićem u povodu izlaska iz štampe knjige »Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija u izdanju »Informatora«, Zagreb, 1974) 23—28
21. XI. 1974. *Udruženi rad treba da ovlada materijalnim sredstvima društvene reprodukcije*
(Zagreb, razgovor s glavnim direktorom NIŠP »Vjesnik« Marinkom Gruićem) 29—40
25. V. 1975. *Zdravica Titu*
(Beograd, zdravica Titu na proslavi njegova rođendana) 222—223
24. VI. 1975. *Kada se društvena povezanost ostvaruje preko vrijednosti kao društvenog odnosa, uvijek postoji mogućnost osamostaljenja antisamoupravnih snaga*
(Zagreb, izvadak iz razgovora s predstavnicima NIŠP »Vjesnik« u povodu »Dana Vjesnika«) 41—46
24. VI. 1975. *»Politički vjesnik«*
(Zagreb, iz razgovora s predstavnicima NIŠP »Vjesnik« u povodu »Dana Vjesnika«) 263—266

19. VIII. 1975. *Treba se više angažirati na uvođenju dohodovnih odnosa*
(Hvar, izvadak iz izlaganja na sastanku političkog aktiva Hvara) 47—52
8. IX. 1975. *Duboko smo zainteresirani za održavanje mira u suvremenim uvjetima*
(Zagreb, uvodni referat na simpoziju »Uzroci i posljedice drugog svjetskog rata«, u organizaciji Međuakademijskog odbora Savjeta akademija znanosti i umjetnosti SFRJ) 155—158
21. X. 1975. *Za marksistički pristup ispitivanju društvenih odnosa*
(Zagreb, izlaganje na prvom sastanku Savjeta Marksističkog centra pri CK SKH) 159—164
7. XI. 1975. *Modernizacija proizvodnje i izgradnja tržišta umjesto monopola i pritisaka*
(Zagreb, izlaganje na 7. sjednici Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH o temi »Aktualni problemi razvoja poljoprivrede i društvenih odnosa u agraru«) 53—60
20. XI. 1975. *Cilj nam je da svaki građanin postane aktivan borac za Titovo djelo*
(Zagreb, diskusija na 7. sjednici CK SKH) 165—168
25. XI. 1975. *Poljoprivredna proizvodnja traži organizirano tržište*
(Pančevo, iz razgovora prigodom posjeta PK »Beograd«) 61—64
5. XII. 1975. *Stabilizacija ne može uspjeti ako se ne promijene sadašnji proizvodni odnosi*
(Beograd, razgovor s Radom Vujovićem, glavnim urednikom »Borbe«) 65—72
23. XII. 1975. *Prava reprodukciona cjelina jest društvo samo*
(Niš, izvadak iz govora političkom aktivu Niša i niške regije) 79—82
24. XII. 1975. *Osnovno je kako radnička klasa ostvaruje svoju vodeću ulogu u društvu*
(Niš, izvadak iz govora političkom aktivu Niša i niške regije) 73—78
16. I. 1976. *Kroz Hrvatsku*
(Zagreb, izlaganje za potrebe snimanja TV-serije »Sjećanja Rodoljuba Čolakovića«, epizode »Kroz Hrvatsku« — »Zvezda-film«, Beograd) 267—273
23. IV. 1976. *O Nazoru*
(Zagreb, izjava dana novinaru TV Zagreb Nikici Petraku za specijalnu emisiju o Vladimiru Nazoru u povodu stogodišnjice rođenja) 274—275

24. IV. 1976. *Revolucija koja nije doživjela poraz*
(Zagreb, intervju dopisniku ljubljanskog lista
»Delo« Bogdanu Pogačniku u povodu stogodišnjice
rođenja Vladimira Nazora i Ivana Cankara) 276—289
15. V. 1976. *Razvoj samoupravljanja zahtijeva visok stupanj
informiranosti*
(Zagreb, izlaganje na svečanoj akademiji u povodu
proslave 50. godišnjice Radio-Zagreba i 20. godiš-
njice Televizije Zagreb) 169—172
27. V. 1976. *O nekim pitanjima marksizma*
(Beograd, izlaganje na Tribini Centra za razvoj
marksističke misli i obrazovanja Univerziteta u
Beogradu) 90—100
15. VI. 1976. *O razvoju agroindustrijskog kompleksa*
(Brioni, izlaganje na 15. zajedničkoj sjednici savez-
nog Savjeta za privredni razvoj i Savjeta za pita-
nja društvenog uređenja) 83—89
23. IX. 1976. *U povodu 35-godišnjice ustanka i formiranja
glavnog štaba NOV i PO Hrvatske*
(Zagreb, razgovor s novinarima »Vjesnika« i TV
Zagreb Jovom Popovićem i Mladenom Trnskim u
povodu 35. godišnjice osnivanja Glavnog štaba
Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda
Hrvatske) 289—321
1. X. 1976. *Socijalističko društvo i uloga radničke klase*
(Cavtat, izlaganje za »okruglim stolom« o temi
»Socijalističko društvo i uloga radničke klase«) 173—177
27. I. 1977. *Prenošenje dohotka s radne organizacije na OOUR*
(Zagreb, diskusija na savjetovanju u CK SKH o
temi »Aktualna pitanja i zadaci Saveza komuni-
sta u ostvarivanju Zakona o udruženom radu«) 101—106
16. IV. 1977. *U susret XI. kongresu SKJ*
(Zagreb, uvodna riječ na konferenciji za strane i
domaće novinare) 178—183
7. V. 1977. *Društvene nauke mogu pravovremeno ukazati na
one momente koji oslobađaju energiju radnih
ljudi*
(Zagreb, govor povodom primanja titule počasnog
doktora pravnih nauka na Pravnom fakultetu u
Zagrebu) 107—110
24. V. 1977. *Tito*
(Beograd, govor na svečanoj sjednici CK SKJ u
velikoj sali Skupštine SFRJ u povodu proslave
Titovih jubileja — 85-godišnjice života i 40-go-
dišnjice dolaska na čelo KPJ) 205—214
5. X. 1977. *O budućnosti demokracije*
(Atena, govor na kolokviju »Budućnost demokra-
cije« što ga je organizirao Radio France) 184—186

3. XI. 1977. *Riječ na proslavi 60. godišnjice oktobarske revolucije*
(Moskva) 181—189
2. XII. 1977. *Autobiografska kazivanja*
(Zagreb, razgovor s Milošem Jevtićem, novinarom Radio Beograda) 322—343
12. XII. 1977. *Tito i nauka*
(Zagreb, izlaganje u JAZU na svečanoj sjednici Savjeta akademija nauka SFRJ o temi »Tito i nauka« u povodu 85-godišnjice života i 40-godišnjice dolaska druga Tita na čelo Komunističke partije Jugoslavije) 215—220
18. XII. 1977. *Socijalističko samoupravljanje garancija je bratstva i jedinstva naših naroda*
(Karlovac, govor na narodnom zboru u povodu dodjeljivanja Ordena narodnog heroja Prvoj i Drugoj brigadi Šeste ličke proleterske divizije) 190—191
18. I. 1978. *Neki aspekti politike Jugoslavije*
(Bonn, predavanje u fundaciji »Friedrich Ebert«) 117—125
15. II. 1978. *Najbitnije je da radnik odlučuje o pretvaranju dohotka u društvena sredstva*
(Zagreb, razgovor s Miomirom Čolićem, direktorom Novinske, radioinformativne i izdavačke organizacije »Svetlost« iz Kragujevca, i Stevom Obrićem, glavnim i odgovornim urednikom Radio-Kragujevca, u povodu Desetog susreta samoupravljača) 111—113
8. VI. 1978. *Politika nesvrstanosti — bitka za novi svijet lišen hegemonističkih zavisnosti*
(Zagreb, intervju dan dopisniku zapadnonjemačkog lista »Die Welt« Carlu Gustavu Ströhm. Intervju je objavljen u listu »Die Welt« 20. VI. 1978. u nešto skraćenom obliku, a integralni tekst u zagrebačkom »Vjesniku« 1. VII. 1978.) 192—202

Prvi dio

**IZGRADNJA NOVIH DRUŠTVENIH
I EKONOMSKIH ODNOSA**

OSNOVICA SADAŠNJEG DRUŠTVENOG ODNOSA — OSNOVNA ORGANIZACIJA UDRUŽENOG RADA

Moj bi zadatak bio da u ovom, nazovimo ga, prvom predavanju u radu Marksističkog centra¹ pobliže okarakteriziram etapu u kojoj se sada nalazimo, i to ne zato da je opišem, ne zato da kažem ono što smo mi već stotinu puta čuli, nego da na neki način pokušam tu etapu smjestiti u vrijeme i prostor, ili, da budem točniji, da je prikazem kao sponu između prošle etape i one buduće etape. To naglašavam ne zato što bih mogao tu buduću etapu precizno nacrtati, nego zato što tu treba voditi računa o putu kojim sadašnja etapa mora da ide i o tome koji zadatak na tom putu ima, a taj je put historijski zadatak radničke klase, tj. ostvarivanje besklasnog društva. Toliko bi samo trebalo reći o toj budućoj etapi.

Kod pobližeg označavanja toga pravca obično se upotrebljavaju dva termina. To su izrazi: asocijacija slobodnih proizvođača kao taj daljnji cilj, ili komunizam. I jedno i drugo imalo bi označiti besklasno društvo ili društvo kojim vlada načelo — svatko prema svojim sposobnostima, svakome prema njegovim potrebama. Ne bih vas htio mnogo mučiti citatima. Znao je Marx otprilike opisao to društvo. Rekao je: »U višoj fazi komunističkog društva, kada nestane ugnjetavajuće potčinjenosti individua podjeli rada, a s njom i suprotnosti između intelektualnog i fizičkog rada, kada rad postane ne samo sredstvo za život, nego čak prva životna potreba, kada sa svestranim razvitkom individua porastu i produktivne snage i kada svi izvori kolektivnog bogatstva poteku obilnije, tek tada će biti moguće sasvim prekoračiti uski horizont buržoaskog prava i društvo će moći na svoje zastave napisati — svaki prema svojim sposobnostima, svakome prema njegovim potrebama.«²

Upozoravam ovdje na pretpostavke takvog društva. To su razvitak individua, razvitak proizvodnih snaga, kolektivno bogatstvo, rad kao potreba itd. Pretpostavke koje danas ne postoje. Štaviše, moglo bi se reći da su perspektive, barem prividno, nešto gore, nešto teže, nešto mračnije nego što su bile u Marxovo doba. Ne zato što bi svijet bio siromašniji, nego zato što je Marx u svoje vrijeme predviđao takva društva za tadašnji »svijet«, tj. za Evropu i nešto svijeta oko Evrope, a mi se danas nalazimo u etapi kada socijalizam postaje općim svjetskim procesom i kad u taj proces ulazi čitavo čovječanstvo, dakle i onaj njegov najnerazvijeniji dio, koji više ne može ostati po strani od jednoga takvog procesa. Prema tome, uslovi za stvaranje jednog takvog općeg bogatstva danas su mnogo teži nego kada bi se to ograničilo samo na razvijeni dio svijeta o kojem je Marx tada govorio.

Međutim, govoreći o prelaznim etapama do takvog društva, Marx je rekao da tu imamo posla s komunističkim društvom, ne onakvim kakvo se razvilo na svojoj vlastitoj osnovici, nego, obrnuto, onakvim kakvo iz

¹ Vidi: Izgradnja marksističkog centra, str. 153—154 ove knjige.

² K. Marx, Kritika Gotskog programa, u: Marx-Engels, Werke (skraćeno: MEW), 19, Dietz Verlag, Berlin, 1962, S. 21.

kapitalističkog društva upravo izlazi. To bi značilo da to društvo mora imati i ima mnoge elemente kapitalističkog društva i da se u njega unose elementi novog društva. Upozoravam na Marxove riječi da »to nije društvo na vlastitoj osnovi« i da »izlazi iz starog kapitalističkog društva«.

Ne bih htio sada razrađivati evoluciju Marxove misli o putu koji tu treba prevaliti, i to evoluciju koja je vrlo evidentna ako usporedimo njegove rane spise, pa »Komunistički manifest«, »Klasne borbe u Francuskoj od 1848. do 1850.«, sve do »Kapitala« i »Kritike Gotskog programa« te slično.

Za naše svrhe ovdje je dovoljno da spomenem vrlo površno ovih nekoliko osnovnih misli i da tome dodam da je Marx rekao da u toj prelaznoj etapi »država tog perioda ne može da bude ništa drugo do revolucionarna diktatura proletarijata«.

Mi smo u čitavoj našoj poslijeratnoj djelatnosti, dakle od momenta kada smo uzeli odgovornost za razvoj ovoga društva, ili, ako hoćete, kada smo došli na vlast, sve ove elemente imali u vidu i oni su ugrađeni u svu našu djelatnost, u svu onu oficijelnu djelatnost Saveza komunista Jugoslavije, i bili su osnovica svih njegovih programa, akcionih programa i sl. Međutim, primijetili ste svi da se ovim terminima počelo ponovno govoriti tek sada u pripremi Desetog kongresa Saveza komunista i, da dodam još tome, da i ovo savjetovanje upravo tu temu naglašava, ono nosi naslov »Od udruženog rada do asocijacije slobodnih proizvođača«.

Spomenuo sam da su te osnovne misli bile prisutne u svim tekstovima, u svim akcionim programima, međutim, mi o tome nismo ovako govorili, govorili smo uvijek o aktuelnim problemima datog momenta, njih rješavali i označavali otprilike pravac kojim se treba kretati. Ipak smo morali to pred Deseti kongres jasno reći, jer su se upravo u tadašnjoj etapi — etapi koju smo upravo prošli, koju smo već na neki način zapečatili — pojavljivale tendencije drugog smjera. Pragmatistički trend u privredi, i ne samo u njoj, počeo je gurati drugim pravcem i počela se oformljavati i vršiti na nas pritisak ideologija suprotnih tendencija, i to suprotnih tendencija, mogao bih reći, u dva pravca, u dva ekstrema. Odmah ću prijeći na tu temu da prikazem zašto i kako se to počelo događati. Ne bih se zato ni osvrtao na historiju razvoja socijalističkih društvenih odnosa, ili barem osnovnog društvenog odnosa, od 1945. naovamo. Prešao bih to sa dvije riječi sve do Ustava iz 1973. godine. To je bilo okupljanje svih društvenih sredstava, njihova centralizacija da bismo razvili produktivne snage. Uveli smo bili upravljanje tim sredstvima putem organa državne organizacije, pa je uslijedio postepen proces deetatizacije, odnosno stvaranja novih organizacija koje su vodile društvo. Do Ustava iz 1963. pa onda i do reforme 1965. taj je proces deetatizacije počeo, počeo se provoditi. Kad bismo opisivali onaj osnovni društveni odnos kako ga opisuje Ustav iz 1963. godine, moglo bi se reći da vlada koncepcija da društvo — u tom Ustavu ne država, nego društvo u svom najapstraktnijem pojmu — daje svoja društvena sredstva za proizvodnju na upotrebu radnim organizacijama i radnim zajednicama, koje rade tim sredstvima. U tim organizacijama vlada samoupravljanje, a »ostvarujući samoupravljanje radni ljudi u društveno-političkim zajednicama odlučuju o usmjeravanju privrednog i društvenog razvitka, o raspodjeli društvenog proizvoda i drugim pitanjima od zajedničkog interesa«.